

Д. О. МАРІЦ, І. В. КАРПЕНКО

Дарія Олександрівна Маріц, кандидат юридичних наук, доцент, доцент Академії муніципального управління

Інна Вікторівна Карпенко, студентка IV курсу юридичного факультету Академії муніципального управління

ДОГОВІР ПРО ПАТРОНАТ

Дитинство – період розвитку людини до досягнення повноліття¹. Саме в цей час відбувається фізичний, інтелектуальний та культурний розвиток молодого покоління, а отже, для повноцінного розвитку дитині необхідна сім'я, тому держава здійснює систему заходів щодо охорони дитинства та намагається забезпечити кожному дитину сім'єю за допомогою визначених законодавством форм державної турботи, зокрема таких як: усиновлення, опіка, піклування, патронат, прийомна сім'я, прийомні батьки, влаштування дітей у дитячі будинки сімейного типу. Слово «патронат» є доволі багатозначним терміном і має загальне, історичне та спеціальне значення. Саме спеціальне значення цього терміна визначається у Сімейному кодексі України (далі – СК України), законодавець пропонує визначення договору про патронат, оминаючи безпосередньо визначення «патронату».

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що така форма влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, як патронат, викликає на практиці безліч суперечностей, які зумовлені тим, що чинним законодавством не врегульовано наступні питання: не встановлено вимог щодо форми та змісту договору про патронат; не зазначено, з якого бюджету буде здійснюватись оплата патронатному вихователю. Ряд поставлених питань потребує вирішення на законодавчому рівні.

Незважаючи на те, що закон передбачає свободу договору і сторони можуть самостійно, на власний розсуд, визначити зміст договору, зокрема і договору про патронат, вважаємо, що законодавець має визначити певні рамки, в межах яких може бути укладено такий договір.

Теоретичним проблемам історії патронатного виховання та деяким законодавчим проблемам патронату було присвячено роботи С. Б. Булеци, В. Ю. Євко, Л. Коваль, Л. В. Лешанич, Л. А. Машкіної, В. Н. Приходько.

Однак вивчення наукової літератури дає підстави стверджувати, що питання правового регулювання договірних відносин у сфері патронатного виховання залишається не вивченим, що й зумовлює основну мету дослідження у даній статті. Серед головних завдань – дослідження основних понять, які використовуються у договірних відносинах у сфері патронатного виховання та формулювання у зв'язку з цим висновків та пропозицій щодо удосконалення національного законодавства.

Відповідно до ст. 252 СК України за договором про патронат орган опіки та піклування передає дитину-сироту або дитину, позбавлену батьківського піклування, на виховання у сім'ю іншої особи (патронатного вихователя) до досягнення дитиною повноліття, за плату.

Виходячи з наведеного визначення, можна надати таку правову характеристику даного договору:

- предметом договору про патронат є діяльність, пов'язана з вихованням, розвитком та утриманням дітей, що регулюється сферою сімейних правовідносин;
- патронат встановлюється щодо однієї дитини, яка має відповідний статус дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування;
- надання згоди дитини, за умови, якщо вона досягла такого віку, що може її висловити;
- договір про патронат є строковим, за загальним правилом, він діє до досягнення дитиною повноліття і автоматично не продовжується;
- невизначеністю природи договору. У науці існують різні підходи до визначення природи договору про патронат. Одні вважають, що цей договір є цивільно-правовим, інші розглядають його як договір сімейно-правовий, а дехто вважає, що договір про патронат містить у собі ознаки як цивільно-правового, так і сімейно-правового договору².
- відсутністю типової форми і змісту договору;
- між договором про патронат та цивільно-правовим договором можна виділити деякі спільні риси, зокрема: оплатність, двосторонність, строковість, але даний договір не є зобов'язальним, адже за невиконання умов договору не встановлюється відповідальність у вигляді відшкодування збитків чи інших майнових санкцій;
- відсутністю у законодавстві вимог щодо особи патронатного вихователя порівняно з усиновленням чи опікою.

Таким чином, якщо провести аналогію між патронатом та усиновленням, то патронат не належить до підстав створення сім'ї. Крім того, патронат є перешкодою для усиновлення дитини.

Вважаємо, що договір про патронат має укладатись тільки у письмовій формі і вона має бути типовою. На патронатного вихователя покладаються такі обов'язки:

1) забезпечити дитину житлом, одягом, харчуванням тощо³. Тому перш ніж укласти договір, необхідно перевірити те, чи має патронатний вихователь житлове приміщення на законних підставах, в яких умовах він проживає, адже це необхідно для встановлення факту того, чи зможе патронатний вихователь забезпечити дитину належним житлом, враховуючи її вік, стан здоров'я та уподобання;

2) створити дитині умови для навчання, фізичного й духовного розвитку. Патронатні вихователі повинні створити необхідні умови для фізичного, духовного розвитку дитини та для навчання. Створення всіх необхідних умов полягає у забезпеченні дитини можливості для повноцінного всебічного розвитку, для вільного доступу до всіх необхідних засобів навчання;

3) захищати дитину, її права та інтереси як опікун або піклувальник, без спеціальних на те повноважень. Дану вимогу здійснювати необхідно, адже прийомні батьки діють без спеціальних на те повноважень.

Законодавством передбачається, що договір про патронат є оплатним, але не зазначено, з якого бюджету має здійснюватися фінансування та в яких розмірах.

С. Я. Фурса та інші автори пропонують три варіанти договорів, залежно від того, за чий рахунок буде здійснюватися утримання, а це, у свою чергу, впливатиме на роль органу опіки та піклування при укладанні даного договору:

1. За рахунок майна дитини – орган опіки та піклування виступатиме від її імені як законний представник дитини.

2. За рахунок державного бюджету – орган опіки та піклування виступатиме в інтересах держави.

3. За рахунок місцевого бюджету – як представник органу місцевого самоврядування – територіальної громади.

4. Також допускається змішане фінансування⁴.

Слід зазначити, що законодавчого акта щодо встановлення розміру плати за виконання обов'язків патронатного виховання досі немає, хоча доцільно було б встановити певні межі оплати за виконану роботу.

Встановлюючи розмір оплати, слід не забувати про те, що патронатний вихователь – це звичайний працівник, який виконує свою роботу і на якого мають поширюватись норми трудового законодавства. Особливу увагу слід звернути на норми глав IV «Робочий час» та V «Час відпочинку» Кодексу законів про працю України, адже патронатний вихователь – особливий вид працівників, а тому й оплата праці має бути відповідною.

Статтею 256 СК України встановлено перелік підстав для припинення договору про патронат, а саме:

1. Договір про патронат припиняється у разі відмови від нього вихователя або дитини, яка досягла чотирнадцяти років.

До призначення дитині нового вихователя або передання дитини іншій особі, навчальному закладові, закладові охорони здоров'я або соціального захисту вихователь, який відмовився від договору, зобов'язаний піклуватися про дитину⁵.

Отже, за загальним правилом договір про патронат діє до повноліття дитини, але за наявності підстав він може бути припинений раніше. Така підстава зазначається у п. 1 ст. 256 СК України. Припинення договору може бути зумовлене найрізноманітнішими причинами: погіршилось матеріальне становище патронатного вихователя, хвороба тощо, а також не є винятком і особиста відмова дитини, яка досягла 14 років. Але поки дитині не буде знайдено іншого патронатного вихователя, або іншими формами державної турботи не буде забезпечено сім'єю, патронатний вихователь має піклуватися про неї.

Іншу підставу припинення договору про патронат зазначено у ч. 2 ст. 256 СК України: «Договір про патронат може бути розірваний за згодою сторін або за рішенням суду в разі невиконання вихователем своїх обов'язків або якщо між ним та дитиною склалися стосунки, які перешкоджають виконанню обов'язків за договором».

Отже, договір про патронат може бути розірваний як за згодою сторін, так і за рішенням суду.

За згодою сторін договір може бути розірваний тоді, коли сторони дійдуть спільної згоди щодо того, що подальше виконання обов'язків за договором є неможливим.

За рішенням суду договір може бути розірваний з підстав:

1) неналежного виконання патронатним вихователем своїх обов'язків;

2) якщо між патронатним вихователем та дитиною склалися стосунки, що перешкоджають виконанню обов'язків за договором.

У ч. 2 ст. 29 Цивільно-процесуального кодексу України встановлено, що неповнолітні особи віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років можуть особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді у справах, що виникають з відносин, у яких вони особисто беруть участь, якщо інше не встановлено законом. Суд може залучити до участі в таких справах законного представника неповнолітньої особи.

Таким чином, особи у віці від 14 до 18 років можуть особисто здійснювати захист своїх порушених права, а також із залученням органу опіки та піклування. Що ж стосується дітей віком до 14 років, то в їх інтересах повинні виступати органи опіки та піклування, які наділені правом проведення перевірок щодо

неналежного виконання патронатним вихователем своїх обов'язків, а також можливість у разі необхідності через суд позбавити права виконання патронатним вихователем своїх обов'язків.

Отже, патронат істотно відрізняється від інших форм прийняття дітей на виховання. Від усиновлення – договірним і тимчасовим характером; від опіки і піклування – віковими межами підопічних, порядком та способом оформлення відносин; від прийомної сім'ї та дитячого будинку сімейного типу – способом і порядком передачі дитини, а також кількістю вихованців.

У результаті викладеного доходимо таких *висновків*. Патронат над дітьми є альтернативною формою влаштування на виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, адже діти передаються патронатному вихователю за певну плату, тобто вихователь виконує роботу, за яку отримує кошти, на необхідний для дитини строк, із забезпеченням належних їй умов для проживання та розвитку. Законодавством чітко визначаються обов'язки патронатного вихователя та випадки припинення договору про патронат.

Тому укладаючи договір про патронат слід чітко визначити умови, зміст договору, перерахувати вимоги, що ставляться до патронатного вихователя, встановити розмір оплати, а також те, звідки ці нарахування будуть здійснюватись, адже насамперед слід забезпечувати права, свободи та законні інтереси дітей.

¹ Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 30. – Ст. 142.

² Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, Ю. В. Білоусов та ін. – 2-е вид., доп. – Х. : Одісей, 2008. – С. 459.

³ Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України / Р. О. Стефанчу, В. В. Цюра, Ю. В. Білоусов та ін. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://legalexpert.in.ua/komkodeks/sku/87-sku/3449-255.html> – Назва з екрана.

⁴ Сімейний кодекс України : наук.-практ. комент. / за ред. С. Я. Фурси. – К. : Вид. Фурса С. Я.; КНТ, 2008. – 248 с.

⁵ Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21–22. – Ст. 135.

Резюме

Мариц Д. О., Карпенко І. В. Договір про патронат.

Стаття присвячена договору про патронат. Особливу увагу автори звертають на те, що питання правового регулювання договірних відносин у сфері патронатного виховання залишається не вивченим та законодавчо не закріпленим. Все це породжує ряд суперечностей на практиці. Авторами було проведено дослідження основних понять, які використовуються у договірних відносинах у сфері патронатного виховання та сформульовано у зв'язку з цим висновки та пропозиції щодо удосконалення національного законодавства.

Ключові слова: дитинство, діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, патронат, договір про патронат, патронатний вихователь.

Резюме

Мариц Д. А., Карпенко І. В. Договор о патронате.

Статья посвящена договору о патронате. Особое внимание авторы обращают на то, что вопрос правового регулирования договорных отношений в сфере патронатного воспитания остается не изученным и законодательно не закреплена. Все это порождает ряд противоречий на практике. Авторами проведены исследования основных понятий, используемых в договорных отношениях в сфере патронатного воспитания, и сформулированы в связи с этим выводы и предложения по совершенствованию национального законодательства.

Ключевые слова: детство, дети-сироты, дети, лишённые родительской опеки, патронат, договор о патронате, патронатный воспитатель.

Summary

Marits D., Karpenko I. The Treaty of patronage.

The article is devoted to the research of the contract on patronage.

The authors draw particular attention to the fact that the issues of legal regulation of contractual relations in the field of foster care remain poorly studied, the necessary aspects either superficially shown, or not fixed at the legislative level which results in the contradictions in practice, thus a number of urgent issues require immediate solutions on the legislative level.

The authors provided a comprehensive description of the contract: the object was defined; a comparison of patronage contract with civil-legal contract was carried out; the form of the contract is emphasized, and a number of other legal issues were analyzed.

Key words: childhood, orphans, children deprived of parental care, patronage, agreement on patronage.

С. В. НЕЧИПОРУК

Світлана Володимирівна Нечипорук, кандидат юридичних наук, доцент Київського університету туризму економіки і права

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Наміри України з приводу становлення як розвиненої правової європейської держави обумовлюють проведення численних правових реформ у різноманітних сферах життєдіяльності суспільства. Це стосується і сфери нотаріальної діяльності, як важливого правового механізму забезпечення реалізації прав та обов'язків суб'єктів права, правової охорони та досудового захисту прав та інтересів громадян, підприємств та організацій. З огляду на це, набуває особливого значення питання належного нормативно-правового забезпечення діяльності нотаріусів у нашій державі.

Окресленому приділено увагу у працях багатьох вітчизняних вчених, зокрема, таких, як В. В. Баранкова, О. Висканцев, О. М. Заєць, Н. В. Льєва, В. В. Комаров, О. Нелін, Т. В. Федоренко, С. Я. Фурса, О. В. Чудний, В. Г. Шишленко та ін. Однак, ними розглядаються лише окремі аспекти стану нормативного забезпечення нотаріальної діяльності, а сучасний стан правового регулювання останньої все ще характеризується рядом проблем та недоліків. У зв'язку з цим, метою статті є узагальнене дослідження проблем та перспектив розвитку нормативно-правового забезпечення нотаріальної діяльності в Україні. Для її досягнення необхідним є вирішення низки завдань, а саме: розглянути основні етапи правової реформи у сфері нотаріату; визначити основні проблеми та тенденції розвитку нормативно-правового регулювання нотаріальної діяльності, зумовлені прийняттям відповідних нормативних документів; ознайомитись із сучасним станом правового забезпечення нотаріальної діяльності в Україні; сформулювати відповідні висновки.

Пристаючи до вирішення поставлених завдань, відзначимо, що в Україні правова реформа у сфері нотаріату відбувається шляхом прийняття нових нормативно-правових актів, спрямованих на урегулювання нотаріальної діяльності, внесення змін та доповнень до існуючих, а також таких, що визначають напрямки реформування вітчизняної системи нотаріату. Відповідно, настання того чи іншого етапу правової реформи ми пов'язуємо із прийняттям основних нормативних актів, які вплинули на становлення та розвиток правового забезпечення нотаріальної діяльності. У цілях нашої статті пропонуємо з ними ознайомитись через призму здобутків та проблем, як наслідків прийняття таких нормативно-правових актів.

Початок правової реформи у сфері нотаріату, а отже і її перший етап, як відомо, пов'язується із прийняттям 2 вересня 1993 р. Закону України «Про нотаріат»¹, яким було змінено існуючу організаційну структуру побудови нотаріату в Україні². Його основним здобутком було запровадження інституту приватного нотаріату. Нові принципи нотаріальної діяльності, які були закладені цим законом дозволили вирішити організаційні проблеми стосовно нотаріального забезпечення суб'єктів цивільно-правових відносин та дозволили державі практично зняти із себе більшість організаційних питань і матеріальних витрат у цій сфері. Внаслідок прийняття названого нормативного акту у сфері нотаріату відбулись докорінні зміни не лише у кількісному, а й у якісному вимірі, зокрема, це стосується: зростання рівня самосвідомості у нотаріальному співтоваристві та відповідальності перед всіма суб'єктами цивільно-правових відносин; підвищення професіоналізму нотаріусів; збільшення чисельності приватних нотаріусів, які в більшості випадків значно краще матеріально-технічно оснащені, ніж державні нотаріальні контори; оперативності обслуговування громадян, підприємств, установ та організацій тощо³.

Водночас, практика застосування Закону України «Про нотаріат» довела його недосконалість. Зокрема, до його основних недоліків та проблем, які він зумовив, можна віднести:

- застарілий підхід до урегулювання нотаріальної діяльності внаслідок його орієнтації на радянську концепцію⁴ правового забезпечення суспільних відносин;
- невідповідність окремим положенням Конституції України⁵, яку було прийнято пізніше, ніж цей закон, у 1996 р.⁶;
- обмеження приватних нотаріусів щодо вчинення нотаріальних дій;
- значне зростання кількості приватних нотаріусів поряд із зменшенням державних, що призвело до соціальної напруги в суспільстві, у тому числі, у зв'язку з неможливістю отримання громадянами окремих видів нотаріальних послуг щодо оформлення спадкових прав та вжиття заходів з охорони спадкового майна;
- відсутність закріплення гнучкої системи заходів впливу на нотаріусів у разі порушення ними законодавства під час вчинення нотаріальних дій⁷; та ін.

Низький рівень нормативно-правового забезпечення нотаріальної діяльності та численні проблеми на практиці, які мали місце внаслідок прийняття розглянутого нормативно-правового акту, обумовили необхідність продовження правової реформи у цій сфері. Тому її наступний етап пов'язується із прийняттям 1 жовт-